

Gy. Szabó Béla és Kusztos Endre Szankon

Két nagy erdélyi magyar művész találkozott megint, ezúttal az alföldi homokvilágban. Pályájuk során együtt voltak Erdélyben, jó barátok, szinte apa-fiú viszonyban állottak egymással.

Szankon nem kell bemutatni Gy. Szabó Béla fametszeteit. Ez a község a legnagyobb elégtételt adta meg a művészeknek: otthont épített a műveinek. Ezzel a tétivel pedig a nagy mecénások rangjára emelkedett. Ennek a népnek a szorgalma képes megkötni a homokot, felszínre hozni az altalaj olajkincseit, és meleg szíve maradandó alkotásokra serkenti a művészeket. A szanki csoda kimunkálásában pedig múlhatatlan érdemei vannak annak a közművelődési vezetőnek, Falk Miklósnénak, aki közéleti rangra emelte a községben és a környéken a kultúrát és az egész faluközösség személyes ügyévé tette, hogy mostoha viszonyok között is tovább éljen mindaz, ami szebbé és igazabbá teheti a világot.

Kusztos Endre először jelent meg Szankon a Gy. Szabó emlékházban. Műveivel először a szülőföldjén találkoztam, a Kisküküllő völgyében, Erdőszentgyörgyön 1958 nyarán. Messze vidéken alighanem ez volt az első falusi képzőművészeti kiállítás. Nem csalódott a közönségben. Ót nap alatt háromszázan tekintették meg a munkáit, színrakozokat, olajfestményeket. Megjelentek már akkor a későbbi, jellegzetes „kusztosi témák” is, a magasba törő vagy vergődő fák, a földből kifordult gyökerek, a sejtelmes ágak, amelyek a törzsről letörten is önálló életet kezdtek. A természet ellesett pillanatait voltak, ezek mellett akkoriban Kusztos rajzain és festményein gyakoriak a falusi házak, a határrészek vagy éppen a villanyoszlopra szerelt hangosbeszélő, a kaszát verő paraszt vagy a kötőrkő munkásember. Egyik olajfestményén – jól emlékszem – népviseletbe öltözött székely leányka ült a zongoránál, fehér ingvállban, himzett lájbiban, láthatóan megilletődötten ütögette a zongora billentyűit. Bizonyára zongoratanárnő felesége valamelyik tanítványáról mintázta a képet.

Kusztos három évvel azelőtt végezte el a kolozsvári képzőművészeti főiskolát. Tekinthettük azt az egyéni tárlatát bemutatkozásnak is szülőföldje előtt. Majd később, éppen hatvan esztendőskorában újabb egyéni kiállítást rendezett a Kisküküllő mentén, ezúttal Makfalván. Nevezetes falu olyképpen is, hogy fiatal éveinek egy részét itt élte le annak idejében Dózsa György. Makfalva a központja Hármasközségnek, amelyben a művész született. A helyi vezetők, tanárok jó szívvel pártolták fel a kiállítást, az iskola egyik termében vagy ötven munkája került a falakra.

Ötven vallomás a szülőtáj gyötrelmes szeretetéről.

És hozzá kell tennem: tanúság a szülőföld művészi érzékenységének felkeltéséről. Ugyanis Makfalván éppen Kusztos Endre hatására kezdtek hozzá más festők műveinek gyűjtéséhez is, hogy állandó kiállítást nyithassanak. Kusztos új látásmódot és igényt honosított meg szülőföldjén.

Kusztos Endre éppen úgy rááll a természet ábrázolásra, mint akár a portré rajzolására. Erről személyesen győződhettem meg, mikor még 1959-ben elcsaltam magammal moldvai barangolásomra. A Beszterce mentén haladtunk végig, Dorna Vatrától Piatra Neamt városáig – utóbbi hajdani magyar alapítás, eredeti neve Karácsonykő volt –, én írtam, Kusztos lerajzolta a riporthőseimet, közös munkánk eredményét a bukaresti

magyar napilap közölte. Kusztoz telepi munkásokat, fadóntóket, körfűrészek mestereit rajzolta, néhány vonással jellemző portrékat készített róluk. Élet, hangulat volt a portrékon és szigorú hitelesség. Maguk a „lerajzoltak” ellenőrizték kíváncsian, hogy hasonlítanak-e önmagukra. Kusztoz mestere a portréknak, édesanyjáról például rengeteg vázlatot, rajzot készített, s ezeken nemcsak az arc vonásai, de a kezek is beszéltek: nehéz, küzdelmes, szép életéről.

De igazán lázba Kusztozt mindig a természet látványa hozza. Már akkor, moldvai utazásunk idején szenvedéllyel rajzolta meg a sziklákat, omlásokat és a fákat. Főleg és újra meg újra visszatérve hozzájuk: az élő vagy halott fákat, gyökereket, ágakat. Titokzatos alakzatok kínálkoznak számára jelképekül. Fenyők a sziklán – talán legkedvesebb, legizgatóbb témája –, köves patakmeder, erdőrésztlet, kötött oldal, földek, megint termőföldek, élő szálfák, kivágott törzsek és – igen – a gyökerek, ezer változatban, mindig másképpen és mindig az élet üzenetével.

Kusztoz a maga művészi világában – amely öntörvényű, mint minden nagy alkotó látásmódja – úgy érzi, úgy véli és életét tette fel rá, hogy a fákkal, kövekkel, erdősegekkel mindent kifejezhet a való világból és a lélek titkaiból. A maga lelki viharzását és békesség keresését, a kívülről jövő impulzusokat, a velük való azonosulást vagy a védekezést ellenük, mindent kifejezhet a természet képeivel, csak éppen bele kell néznie léleklátó szemmel, és a természet nyomban megnyílik, kitárulkozik előtte.

M. Kiss Pál írta róla, aki hajdanában tanára volt a marosvásárhelyi kollégiumban: „Különös érzéke van a természeti erők által alakított változások megörökítésére.”

Kérdeztem egyszer tőle, hogy megnyugtatta-e vagy éppen felkavarja a természet, mivel mindkét érzés kiolvasható a műveiből. „Izgalomba hoz, felelte, ha például szemem láttára vágnak ki egy fát. Rádöbbenek, hogy a természet sem örök, változhatatlan. Ha előttem hal meg a fa. Meghal? Soha nem egészen, soha nem egyszerre. A ledöntött törzson, még a szétfűrészelt törzson is, rügyek pattanhatnak, levelek nyílnak. A fa a fejszével vívott vesztés csatája után se adja meg azonnal magát.

Kusztoz az élniakarás szépségét éri tetten a halott fában is.

Egy idős mester, jó szándékkal, szeretettel, azt kérdezte egyszer tőle, hogy miért rajzol mindig drámai hangulatú képeket? Még félreérthetik a jelképeit. Hiszen annyi szépség van az életben. Mit felelt erre Kusztoz Endre? „De hiszen... én éppen a szépséget rajzolom.”

Van-e szebb, felemelőbb, s egyben persze drámaibb – hiszen a természet világa sincs meg, nem lehet meg összecsapások, küzdelem nélkül –, mint az élet harca egy fában, egy csonkban vagy gyökérben? A lét és nemlét mindig időszerű, mindig gyötrelmes dilemmáját látja bele egy-egy famodellbe, az élet egyetemességét találja fel egyetlen fában, hiszen minden fa része az erdőnek., még ha magányosan áll is egy folyó partján vagy éppen magas hegyfokon, sziklák oldalában. Miként minden ember része a nagyobb közösségnek, az erdélyi magányos magyar is alkotó eleme a nemzetnek, amelynek Kusztoz az üzeneteit mindig küldte és küldi.

Borús hangulatúak Kusztoz művei? Egyéni sorsa szinte predesztinálhatná a pesszimizmusra. Eltemette feleségét, majd el kellett temetnie egyetlen fiát. Ilyen csapásokat nehezen áll ki az ember. Mint villám török szét az életerőt.

Kusztoz mégis magára talált, és ez a művészet ereje. A hivatás ereje, amelyet manapság oly sokan tagadni próbálnak. Hivatása van a művésznek, az egyes embernek, hogyne lenne hivatása, küldetése a nagyobb közösségnek, a nemzetnek! És éppen, mert konokul a nemzethez szól Kusztoz, a nemzetet szólítja, alapvetően nem lehet borúlátó, nem csüggedhet el, mert akkor nézőit, híveit is elcsüggesztené. A művész hivatása az életkedv, a reménység ébren tartása másokban, még akkor is, ha saját sorsa a kétségbeesés példázata lehetne.

Kusztoz művein a derengő fény nem az alkony jegye, hanem a hajnalé. A kelő nap-

pal együtt indul el a folyók partjára, üti fel tanyáját a hegyek között, vagy városok központjában. Ha kolozsvári műtermében tanyázik éppen, akkor leginkább a Szamos partján cserkészget. A Szamos medre és a Malomárok között, a hajdani papírmalom közelében állt egy öreg fa, amelyet számlálhatatlanul lerajzolt. Minden oldalt, minden szöveget megkeres, amelyik valamilyen kifejező „mozdulatot” kínál. Igenis, mozgást a mozdulatlan fán, mert az ő szeme előtt semmi sem mozdulatlan, minden átalakulóban van, hiszen harc közben lepi meg a világot. Egy ízben éppen akkor ért ki a Szamos partjára, mikor az öreg fát, régi ismerősét a villanyfűrész ledöntötte. A fadöntő munkások meglepetten nézték, hogy a kivágott fát kezdi el rajzolni. Miért nem megy tovább, kérdezték, van még elegendő élő fa. Neki ez a fa régi ismerőse, felelte halkán, fátyolos hangon.

Egyik kritikusa Kusztoz mestereként a Csíkból indult Nagy Istvánt jelölte meg. Mit felel erre? „Valóban mély, lelki rokonságot érzek iránta. De Nagy István másként rajzolta a természetet. Nála a fa mellékes elem, egyik eleme a képnek, nálam a fa fő motívum, az üzenetem hordozója.”

Volt olyan Kusztoz-méltatás, amelyik Csontváryt emlegette. Ezen elgondolkodott, de fenntartásai is voltak. Valóban ő is igyekszik jelképekké tenni a fák sorsát, de nála a ledöntött fák sem szakadnak ki a természetből, nem vonatkoztatja el őket annyira saját lényükre, mint Csontváry tette. Kusztozhoz sokkal inkább a Gy. Szabó Béla metszetei állnak közelebb.

Fák, gyökerek – visszatérő témák voltak a marosvásárhelyi művészárs, barát, Nagy Pál művein is. Mikor egy tragikus autóbaleset halálba vitte Nagy Pált, akkor a hűségese Kusztoz egy sorozatot rajzolt az emlékére: összetört gyökerek sorát...

Még New Yorkban is megkereste a fákat, gyökereket. 1977. tavaszán sikerült eljutnia Amerikába, nem román ösztöndíjjal, hanem amerikai magyar barátainak segítségével. Egy Maros nagyságú folyó éppen áradt, nyúlós iszapot hagyva maga után; a fák kétségbeesetten vergődtek benne. Ezeket az életükért küszködő fákat választotta ki modelljeinek, hiszen – lám – a fák ott is, mindenütt szívós küzdelmet vívnak az életért, az iszappal, az indákkal. Rajzolta az amerikai fák küzdelmét, és haza gondolt, Erdélyre.

Tizenhat országban ismerik Kusztoz Endre művészetét. Ugyanis tévéfilm készült róla, Huszár Irma készítette bukaresti televíziós korában, és ezt a filmet tizenhat ország televíziós társasága vásárolta meg. A filmen Kusztoz Endre a Küküllő mentén, a Nyárád mentén, az udvarhelyi dombok között sétál. Újra és újra gyalogol és rajzol.

Vándorútján el kellett érkeznie ebbe a meleg szívű, fogékony községbe, Szankra, atyai barátjának otthonába.

Úgy érzem, hogy igaz szeretettel fogadták.
Megérdemli.

Beke György

Rajeczky Benjámín emléktáblája Egerben

Rajeczky Benjámín 1901. november 11-én Egerben született és bár életének nagyobb részét Budapesten és Pásztón töltötte, mindig egrinek vallotta magát. Ezt nekem is sokszor elmondotta találkozásaink és főleg a Bodroghközben tett gyűjtőútjaink alkalmával, amikor a siratók után nyomoztunk, nem is eredménytelenül. Ezért merült fel annak szüksége, hogy Pásztó után, ahol örök nyugalomra helyezték, ahol emlékszoba őrzi emlékét, Egerben is legyen egy emléktábla, mely hírül adja, hogy innen indult el az a nevelői, tudósi pálya, mely a zenetörténet és népzene kutatás legfelsőbb régióiba vezetett. A Néprajzi Múzeumban együtt dolgozhattam Vele, de az is kapcsolatot jelen-

tett, hogy az egi Ciszterci Rend Szent Bernát Gimnáziumában érettségizett, ahol magam is két évet (1930-1932) tanulhattam és ezek az évek mindig kedves emlékeim közé tartoznak.

Megkértem Bakó Ferencet, hogy nézzen utána az Anyakönyvi Hivatalban a születés helyének. Ezt sikerült is megállapítania: Maklári u. 103. Sajnos az utcát többször is átszámozták, meg új házak állottak a számításba jöhető telkeken. Így Petercsák Tivadar megyei múzeumigazgató azt ajánlotta, hogy a rendházzal összeépült gimnázium (ma Gárdonyi Géza Gimnázium) folyosóján helyezzük el a táblát, ahol a nagymúltú intézmény kiváló tanulóinak és névadójának emlékei találhatóak. A Ciszterci Rend és a Gimnázium vezetősége ezzel egyetértett és így kerülhetett sor 1994. november 24-én a tábla felavatására.

A megemlékezést támogatta a Ciszterci Rend, a Magyar Néprajzi Társaság, a Gárdonyi Géza Gimnázium, a Lakatos Demeter Egyesület, a Dobó István Vármúzeum, az egi Városszépítő Egyesület, a Rajeczky Benjámín Hagyományörző Alapítvány. A felavató ünnepségen megjelent Rajeczky Borbála, a tudós Bécsben élő húga, dr. Seregély István egi érsek, dr. Kerekes Károly zirci főapát. A város lakosságát dr. Ringelhann György polgármester képviselte.

Az összegyűlt közönséget Lévai Zsolt, a Gimnázium igazgatója köszöntötte, majd Andrásfalvy Bertalan, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke leplezte le az emléktáblát, melynek két oldalán cserkészek álltak, arra emlékezve, hogy Rajeczky Benjámín egyik szervezője, vezetője volt ennek a mozgalomnak. Az egi Bazilika Liturgikus Kórusa olyan gregorián dallamokat adott elő, melyek közvetlenül vagy közvetve a nagy zenetudós munkásságához kapcsolódtak. A népdalkutatóra való megemlékezésésként az egi Nyugdíjas Népdalkör népdalokat mutatott be. Ezután dr. Kerekes Károly zirci főapát személyes vonásokkal átszőtt megemlékezése idézte fel a szerzetes és tudós felejthetetlen alakját.

Az emléktáblával, a megemlékezésekkel nemcsak a nagyszerű intézmény, hanem Eger város is gazdagabb lett, tisztelői, tanítványai és barátai pedig leróhatták kegyeletüket.

Balassa Iván

Néprajzi gyűjtőúton a moldvai magyaroknál

„Moldvában, különösen Bákó és Román megyében a földművesek kizárólag magyarul beszélnek. Mikor falvaikban jársz, rosszabb mint Magyarország kellős közepén. Tolmáccsal kell menned, mert az asszonyok és a gyermekek még jó napot sem tudnak köszönni románul.” A Szamosújváron megjelenő román újság (Amicul Familiei) 1880. január 27-i számában közölt Limba ungareasca in Moldova (A magyar nyelv moldvában) című cikkből idéztem. Cikkében az erdélyi román újságíró felszólította az akkori bukaresti vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy „románosítsa el ezeket a csángókat”.

Hogyan és mikor került a moldvai román vajdaságba a ma 300.000 főnyi római katolikus népesség, amely eredetileg magyar nyelvű volt, s közülük 80-100.000 ma is érti, beszél a magyar anyanyelvét. Csaknem két évszázada izgatják ezek a kérdések a magyar történelemtudomány és a néprajz képviselőit. Magyarországi és erdélyi kutatók több generációjának eredményei alapján ma már tudjuk, hogy a moldvai magyarok első jelentős csoportja közvetlenül a tatárjárás után vándorolt ki Magyarországról és Erdélyből Kunországba, a későbbi Moldva területére, a Kárpátoktól keletre. A XVII-

XVIII. században több hullámban is a székelyek jelentős csoportjai hagyták el szülőföldjüket, s telepedtek le a moldvai román fejedelemségben. Magyar településeket Moldva földjén elsősorban a Tatros és a Szeret folyók völgyében találtunk. Ezt a területet jártuk be 1994 májusában kéthetes moldvai néprajzi gyűjtőútunk során.

Moldvai kutatóútunkat a Magyar Tudományos Akadémia, Fejér Megye Önkormányzata támogatta, az erdélyi Kriza János Néprajzi Társaság segítette. Moldvai expedíciónk tagjai: Varró Ágnes, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum néprajzkutatója, Pozsony Ferenc, a Kolozsvári Egyetem Néprajzi Intézetének tanára, a Kriza Társaság elnöke, valamint Erdélyi Zoltán, a Kolozsvári Egyetem néprajz szakos hallgatója voltak. Úgy gondoltuk, hogy a Moldvát már több ízben is megjárt két erdélyi kolléga jó helyismeretére és román nyelvtudására kutatóútunk során nagy szükség lesz. Jó helyismeretüknek valóban hasznát vettük, de román nyelvtudásukat nem kellett hasznosítani, mivel Moldvában csak magyarokkal találkoztunk. Igaz, őket is kerestük. Azt jelentené ez, hogy a 115 évvel ezelőtti román kultuszminiszter nem szívlelte meg a szamosújvári újságíró tanácsát?

Utunk első állomását a csíksomlyói pünkösdi búcsú jelentette, ahol a szombati nagymisén 300.000 magyar zarándok között a gyimesi- és a moldvai csángók csoportjaival is találkoztunk. A ferences kegytemplomban hallgathattuk magyar nyelvű imákat, Mária-énekeiket, várakozó sorokat láttuk a magyar nyelven gyóntató atyák előtt. A moldvai magyarok csoportjai ma elsősorban bérelt autóbusszal vagy padokkal felszerelt ponyvás teherautóval utaznak Csíksomlyóra. A gyimesiek egy része gyalog jön, egyházközségeinként keresztaljkába rendeződött gyalogos zarándokmenetükkel hazafelé útjukban a Gyimesi-szorosban találkoztunk. Mintegy 1600-an lehetnek, népviseletbe öltözve, templomi zászlókkal, keresztekkel, énekelve, imádkozva vonultak.

A Gyimesi-hágóról leereszkedtünk, átkeltünk a Tatros folyón, Moldva földjére léptünk. Pusztinán, az első felkeresett magyar faluban, nagyon szívélyesen fogadtak minket. Népdalokat, közöttük egy szép Szent István magyar királyról szóló éneket vettünk magnetofonra. Utóbbi nem véletlen, hiszen Pusztina római katolikus templomának védőszentje ma is Szent István magyar király. Főoltárának képén a hívek ott látják országépítő szent királyukat. Szent István ünnepét Pusztina népe minden esztendőben megtartja.

Utunk elején Moldvában nagy szárazság volt, egész májusban nem esett eső. Pusztinán az asszonyok arról beszéltek, hogy a Szűzanya, Máriácska bünteti a népet, az ő hónapjában nem ad esőt. Máriához imádkoztak, könyörögtek esőért. Egyik este nagy égzengéssel, villámlással megérkezett a várva várt eső. A harangozó a templomba szaladt, egész éjjel a vihar ellen harangozott. Az asszonyok szentelt gyertyát gyújtottak, imádkoztak, hogy a vihar ne tegye tönkre a vetéseiket.

Kutatóútunk legtávolabbi célpontja Szabófalva volt. Szabófalva korábban a Szeret árterében feküdt, de a gyakran árvíz sújtotta település lakói elhagyták, a régitől néhány kilométerrel nyugatra alapították meg az új Szabófalvát. A régi faluhely megmaradt a szabófalviak emlékezetében, kitűnő forrását ma is mosásra használják, fölé kápolnát emeltek. 1990 óta a régi Szabófalva templomát és temetőjét a régészek feltárták. Az ásatási területen szétszóródott embercsontok között járva azon gondolkodtam, hogy ebben a gótikus templomban milyen nyelven hangzott föl a Miatyánk: latinul, a kunok vagy a magyarok nyelvén?

Lészpeden Fazekas József nyugdíjas festő-mázoló mester magyar magániskolájában jártunk. Fazekas József 1990 óta a saját házában tanítja magyarul írni-olvasni, imádkozni, énekelni és táncolni a gyerekeket. Hetente három délután foglalkozik velük, az 1993/94-es tanévben 35 felső tagozatos korú tanuló járt hozzá rendszeresen. Nagy örömeinkre a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási Minisztériumától egy műholdvevő antennát kaptak, amelynek segítségével a Duna Televízió műsorait néz-

hetik. Fazekas József egyik tanítványa eredményesen szerepelt Győrben a szép magyar nyelv versenyén. A festőmester-tanító a magyar kultuszminisztertől a Pro Cultura Hungarica kitüntetést is megérdemelné.

Klézsén egyik igen kedves és vendégszerető adatközlőnk sokat beszélt nekünk István királyról, a régi Moldva történetéről. István királyunkat gyakran felcserélte, összekeverte Nagy István moldvai vajdával. Ez nem csoda, mivel a moldvai magyaroknak az 1950-es évek óta magyar iskolájuk nincs, magyar nyelvtant, magyar irodalmat, magyar történelmet nem tanulnak, a magyar nyelvű szentmise, a magyar nyelvű hitoktatás számukra egyáltalán nem biztosított. Mindezek ellenére éppen Klézsé határában figyelhettük meg, hogy még az állatokat őrző, legeltető egészen kicsi gyerekek is magyarul beszélgetek.

1990 óta a moldvai csángók nem csak a csíksomlyói búcsúban találkoznak magyarokkal. 1991-ben 1000 tagú csoportjuk utazott Budapestre a pápa látogatására. 1992-ben szépszámu küldöttségük vett részt Budapesten a moldvai magyarok nagy néprajzkutatója, Domokos Pál Péter temetésén. Sokan szerepeltek, énekeltek, táncoltak, zenéltek közülük a Magyarországon megrendezett fesztiválokon. Több száz moldvai magyar férfi dolgozik Magyarországon, különösen az építőiparban, főként az ácsmunkához értenek, mivel a házak Moldvában ma is fából épülnek. „Lészpeden mindenki ács” – tartja a szólásmondás. Sok moldvai magyar diák tanul a székelyföldi magyar középiskolákban, néhány a magyarországi egyetemeken is. Ezek a kapcsolatok 1990 óta nagy mértékben hozzájárultak a moldvai magyarok magyar népi önazonosság-tudatának erősödéséhez.

A Bákó melletti Lujzikalagorban csak rövid látogatást tettünk, de itt is magyarul válaszoltak kérdéseinkre. Itteni adatközlőnk a hatalmas méretű római katolikus templom harangozója volt. Moldvai utunk végén Tatros városát kerestük fel, ahol a XV. század közepén két magyar huszita egyházi vezető, Pécsi Tamás és Ujlaki Bálint magyarra fordította a Biblia néhány könyvét. Tatroson is magyarul szólt hozzánk egy idős asszony. Tatros és az Ojtozi-szoros között két magyar településen: Újfaluban és Szőlőhegyen jártunk. Szőlőhegy új római katolikus temploma jelzi azt a hatalmas templomépítési hullámot, ami 1990 óta Moldvát elérte. Szőlőhegyen alkalmunk volt egy csupán kéthelyiségű, régi csángó magyar lakóház részletes felmérésére. Közvetlenül az Ojtozi-szoros előtt Gorzafalva volt az utolsó település, ahol kutattunk. Itt Gábor Rajmund Moldva- és Erdély-szerzte híres fazekast kerestük fel.

Az Ojtozi-szorosban az ezeréves határ régi vámházán a történelmi idővel még mindig dacoló magyar „Vám” felirat, majd az úttól jobbra a hegyoldalra állított turulmadár-szobor jelezte, hogy Erdély földjére értünk.

Lukács László

Tarczy Lajos emléktáblája Hetényben

A felvidéki magyarság a legnehezebb történelmi időszakokban – még az üldözések közepette is – hű maradt nemzeti hagyományaihoz, anyanyelvéhez. A CSEMADOK alapszervezetekben napjainkban is szorgalmasan és felelősségteljesen ápolják kulturális értékeinket, városainkban, falvainkban emlékműveket állítanak a két világháború áldozatainak, a második világháború után Csehországba rabszolgamunkára elhurcoltaknak és a kitelepítetteknek. De nem feledkeznek el híres földijeikről sem, akik ott látták meg a napvilágot, onnan léptek ki az élet nagy színpadára. A közelmúltban a Révkomárom melletti Hetény volt rangos kulturális rendezvény színhelye, amelynek

keretében felavatták Petőfi és Jókai tanára, a hetényi születésű Tarczy Lajos emléktábláját, a nemrég Heténybe költözött Nagy János szobrászművész munkáját.

Oktatásügy, kultúránk, tudományos életünk e kiemelkedő egyénisége 1807. december 6-án született Hetényben egy jómódú kisnemes fiaként. Kezdetben szülőfalujában tanult, majd a poétai és a rétori osztályt Révkomáromban végezte, 1823-tól pedig a Pápai Református Kollégiumban folytatta tanulmányait, melynek befejezése után segédtanár és a Főiskolai Könyvtár rendezője. Az egyházkerület 1831 őszén Bécsbe küldte bölcseletet, matematikát és fizikát hallgatni, a tanév végén megválasztották a Kollégium rendes tanárának. Petőfi Sándor egyik régi barátjának a következőket írta: „Tarczy, a derék Tarczy az kinek mindent köszönhetek.” Orlay Petrich Soma is úgy emlékezett, hogy „tanárjai között Petőfi Tarczyval állt legbizalmasabb lábón, ki tanári kötelességein kívül is melegen ápolta az ifjakban a nemesebb eszméket, s barátságos megközelíthető modorával osztotta buzdító tanácsait.”

Jókai Mór sem fogy ki Tarczy tanár úr dicséretéből: „Tarczy Lajos volt a legkitünőbb tanár a főiskolán. Ő magyarázta a természettant és a felsőbb mathezist... Tankönyve ma is használható. Akkor ez volt az egyedüli nyomtatott fizika. Hát még az előadása! Azt élvezet volt hallgatni... Nemcsak tanítónk, hanem nevelőnk, vezetőnk volt.” Jókai is ott volt, amikor 1880. november 5-én fél évszázados tanári működését ünnepelték Pápán és lendületes pohárköszöntővel kívánt hosszú életet kedves tanárának, aki ekkor 73 éves volt, de még változatlan szorgalommal tanított.

Eötvös Károly is csatlakozott a hálás tanítványokhoz: „Bölcselő és természettudós, gyakorlati magyar nyelvtudós s kitűnő mezei gazda. A reformátusok pápai kollégiumában ötven éven át tanár, a hazai felsőbb közoktatásunk dicsősége. Nekem tanárom s később nemes barátom. Tarczy Lajos azok közé tartozott, akik fel tudták gyűjtani a fiatalok szívében az eszmék tiszta szerelmét.”

A Hetényi Községi Hivatal, a CSEMADOK helyi szervezete és a Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága által rendezett ünnepség vendégeit – köztük a Pápai Református Kollégium küldöttségét – Dékány György, a CSEMADOK Országos Választmánya elnökségének tagja köszöntötte, majd Csintalan Csaba polgármester ismertette Tarczy Lajos életútját Heténytől Pápáig. A koszorúk elhelyezése után a Himnusz éneklésével zárult az ünnepség első része. Ezt követően a község ház dísztermében Kövy Zsolt református lelképásztor, kutató tudós és Fa Imréné Szelle Emi operanékes – a Tarczy család leszármazottja – emlékeztek meleg hangon a Pápai Református Kollégium országos hírű tanárának emberi nagyságára, gazdag pedagógiai és tudományos tevékenységére. Az emlékünnepség a Lilla Galériában tárlatnyitással fejeződött be, amelyen Kaposi Endre, Szentessy László és Wieszt József Komárom-Esztergom megyei képzőművészek mutatkoztak be alkotásaikkal.

Ez a példaértékű hetényi rendezvény is bizonyítja, hogy ahol kultúrát szeretők, hozzáértők, hagyományainkat gondosan ápoló lelkes emberek munkálkodnak, ott anyagiakban szűk napjainkban, nehéz kisebbségi létben is lehet maradandó értékeket felmutatni, rangos kulturális tevékenységet folytatni.

Tisztelet és dicséret azoknak, akik így cselekszenek.

Gáspár Tibor

Az abonyi reformátusság hőse

Bensőséges és megható emlékeztést tartottak az abonyiak október 30-án templomuk kertjében azon az emléktábla avatáson, mely az ötven évvel ezelőtt történt tragédiát jelzi. 1944. október 27-én a délutáni bibliaórán kilenc imádkozó lélek maradt annak az iskolának romjai alatt, amelyet bombatámadás ért. Ekkor halt meg az un. régivárosháza előtt a római katolikus Budai József is.

Most, az ötven év után az érintett családok – köztük az Ócsai család – hozzátartozóinak kezdeményezésére, a falumúzeum pártfogása nyomán a parókia falán emléktábla hirdeti a szomorú eseményt. Az emlékezést az a Nt. Tánczos Zoltán nyugalmazott budapesti lelkipásztor tartotta, aki Abonyban hosszú éveken át szolgált s aki akkor a bibliórát vezette és néhányadmagával túlélte a tragédiát. Megáldotta az emléktáblát Nagy András helyi apátplébános és koszorút helyeztek el a helyi önkormányzat vezetői is.

Györe Pál

Nagy Károly kitüntetése

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Bizottság elnökének, Nagy Károly tanárnak a Megye Közgyűlése 1994. október 21-i ünnepi ülésén *Alkotói Díjat* adományozott. *A kitüntetett a megye honismereti mozgalmának meghatározó személyisége.*

Gyakorló történelemtanárként a Megyei Pedagógiai Intézet szervezésében 6 éven keresztül helytörténeti szakkört vezetett Ózdon. Honismereti kutatómunkájának eredményeit jól hasznosította a nevelőtestület és a tanulók körében, az egész megyében használják helytörténeti olvasókönyvét, helytörténeti könyveit. Lelkes irányítója az ózdi és környéki majd 1990-től a megyei honismereti mozgalomnak. Tizenöt éve látja el az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör vezetését, 1962 óta gyűjtik Ózd és környékének történelmi, ipartörténeti, néprajzi, helytörténeti emlékeit. Munkásságát kiemelkedő rendezvények, kiállítások és igen termékeny publikációs tevékenység jellemzi.

Tiszteletreméltó kezdeményezése volt az Ózdi Honismereti Pályázat meghirdetése, melyek évenkénti gazdag eredménye azt igazolják, hogy a honismereti örökség vizsgálata, a hagyományok ápolása mennyire fontos feladat. 1990 októberében az újjáalakult Megyei Honismereti Bizottság elnökévé választotta a közgyűlés, s az eltelt három és fél év alatt újjászületett a megyei honismereti mozgalom. Kiadványuk a *Szülőföldünk* színvonalon szolgálja a megye honismereti mozgalmát.

Életútja követendő lehet a mai ifjúság számára is, mely azt példázza, hogyan lehet a fizikai munkát végző bányászfiúból tudományos munkát végző helytörténész, aktív közéleti ember, miközben a bányászgyermek nevelője is maradt.

Kitüntetéséhez őszinte szívvel gratulálunk!

A Szerkesztőbizottság

Ácsolt láda